

ОБ'ЄКТ НЕЗАКОННОГО ВТРУЧАННЯ В РОБОТУ АВТОМАТИЗОВАНИХ СИСТЕМ В ОРГАНАХ ТА УСТАНОВАХ СИСТЕМИ ПРАВОСУДДЯ

OBJECT OF UNLAWFUL INTERFERENCE WITH THE WORK OF AUTOMATED SYSTEMS IN JUDICIAL BODIES AND INSTITUTIONS

Капітонов В.І., аспірант кафедри кримінального права та криминології

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ORCID ID: 0009-0000-6231-1566

У статті розглянуті основні аспекти визначення об'єкта посягання за ст. 376-1 КК України. Розглянуто попередні дослідження науковців щодо визначення об'єкта кримінального правопорушення. Звернута увага на розгалуженість думок науковців, які проводили попереднє дослідження щодо визначення об'єкта незаконного втручання в роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя. Придільено увагу також спірному питанню щодо розміщення розглядуваної статті саме в Розділі XVIII «Кримінальні правопорушення проти правосуддя». З метою детального з'ясування цієї важливої проблеми розглянуті основні думки з приводу визначення об'єкта кримінального правопорушення в теорії кримінального права, його значенні та вплив на кваліфікацію. Розглянуті позиції щодо визначення об'єкта кримінального правопорушення та його основної ознаки дало можливість встановити конкретизацію цих положень. Також розглянуті основні категорії посягання, такі як: «правосуддя», «система правосуддя», «складові системи правосуддя».

Розглянуто питання віднесення норми ст. 376-1 КК України до Розділу XVI «Кримінальні правопорушення у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електров'язку за ознакою посягання саме на автоматизовану систему, а не на систему правосуддя. З цією метою в статті проведено деталізацію визначення саме роботи автоматизованих систем в органах і установах системи правосуддя. Таке детальний аналіз дав змогу остаточно визначити безпосередній об'єкт посягання. З метою більшого розуміння щодо реформи кримінального законодавства та розглядуваного нами питання звернулись до Проекту Кримінального кодексу України, що дало змогу порівняти чинне законодавство та пропозиції на майбутнє. Після розгляду основного матеріалу в статті зроблені власні висновки, що дали змогу встановити та конкретизувати об'єкт посягання за ст. 376-1 КК України.

Ключові слова: «правосуддя»; «система правосуддя»; «об'єкт кримінального правопорушення»; «безпосередній об'єкт кримінального правопорушення»; «робота автоматизованих систем».

The article discusses the main aspects of determining the object of infringement under Art. 376-1 of the Criminal Code of Ukraine. Previous studies of scientists regarding the definition of the object of a criminal offense have been considered. Attention is drawn to the ramifications of the opinions of scientists who conducted a preliminary study on the definition of the object of illegal interference in the work of automated systems in the bodies and institutions of the justice system. Attention was also paid to the controversial issue of placing the article in question in Chapter XVIII "Criminal Offenses Against Justice". In order to clarify this important problem in detail, the main opinions regarding the definition of the object of a criminal offense in the theory of criminal law, its meaning and influence on qualifications are considered. The considered positions on the definition of the object of the criminal offense and its main features made it possible to establish the specification of these provisions. Also considered are the main categories of encroachment, such as: "justice", "justice system", "components of the justice system".

Considered the issue of attributing the norm of Art. 376-1 of the Criminal Code of Ukraine to Chapter XVI "Criminal offenses in the field of use of electronic computing machines (computers), systems and computer networks and telecommunication networks on the basis of encroachment on the automated system, not on the justice system. For this purpose, the article details the definition of the work of automated systems in bodies and institutions of the justice system. Such a detailed analysis made it possible to finally determine the immediate object of the encroachment. In order to gain a better understanding of the reform of the criminal legislation and the issue under consideration, we turned to the Draft Criminal Code of Ukraine, which made it possible to compare the current legislation and proposals for the future. After reviewing the main material, the article made its own conclusions that made it possible to establish and specify the object of infringement under Art. 376-1 of the Criminal Code of Ukraine.

Key words: justice; justice system; object of a criminal offense; direct object of criminal offense; operation of automated systems.

Постановка проблеми. Об'єкт кримінального правопорушення є одним із елементів складу та розглядається завжди в першу чергу при кримінально-правовій характеристиці або аналізу складу кримінального правопорушення. З приводу визначення самого об'єкта кримінального правопорушення в теорії кримінального права за останні роки було проведено доволі багато досліджень, висновки завжди різні, думки також різняться. Сьогодні більшістю вчених визначається як посягання на суспільні відносини, блага, особисті інтереси, на які направлене посягання та яким завжди завдається або може бути завдано шкоду. Визначення об'єкту несанкціонованого втручання в роботу автоматизованої системи в органах і системах правосуддя за ст. 376-1 КК України є важливим завданням. Це дасть змогу дати правильну кваліфікацію, оскільки ст. 376-1 КК України є спеціальною нормою по відношенню до ст. 361 КК України

Аналіз публікацій. Питання незаконного втручання в роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя розглядали в своїх дослідженнях: Ю. В. Баулін, О. М. Джука, О. О. Дудоров, В. А. Козак, М. І. Мельник, Ю. А. Пономаренко, А. В. Савченко, В. Я. Тацій, М. І. Хавронюк, В. І. Шакун, В. М. Шепітько, А. С. Щербіна та ін. Попередні публікації як загальне

визначення об'єкта у кримінальному праві так і відповідно до норми ст. 376-1 КК України не дають повної відповіді на поставлені нами питання. Тому виникає необхідність проведення додаткового розгляду окреслених питань.

Метою статті є аналіз та детальне з'ясування об'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 376-1 КК України, а також критерії щодо його визначення.

Виклад основного матеріалу. В українській науці кримінального права сформульовані різні концепції розуміння і вивчення об'єкта як ознаки складу кримінального правопорушення. Найбільш поширеною і підтримуваною є концепція об'єкта як суспільних відносин (М. Й. Коржанський, А. А. Музика, А. О. Пінаєв, Є. Л. Стрельцов, В. Я. Тацій та ін.). В інших концептуальних підходах об'єкт розглядається через категорію цінностей (П. П. Андрушко, П. С. Матишевський, Є. В. Фесенко та ін.); благ (С. Б. Гавриш, А. Ф. Зелінський, В. М. Куд та ін.), норм права (Л. В. Білогриць-Котляревський), порядку, необхідного для безпеки суспільства (О. М. Костенко), свободи у приватній сфері і порядку у публічній сфері тощо. Висловлювалися також судження про неможливість універсального визначення об'єкта, яке було б застосовним до всіх складів кримінальних правопорушень [1].

Визначення об'єкту кримінального правопорушення завжди викликає певні складнощі, оскільки об'єкт не є матеріальною величиною і не відображається у реальному середовищі, як наприклад, об'єктивна сторона, яка має опис конкретних дій в реальності (конкретне діяння, конкретні наслідки, час, місце, спосіб та ін.).

Так, на думку В. Я. Тація та Ю. А. Пономаренко: «суспільні відносини, що є об'єктом кримінального правопорушення, мають об'єктивний характер, тобто існують поза і незалежно від людської свідомості, а тому незалежно і від самого кримінального закону; є первинними як щодо нього, так і щодо самого кримінального правопорушення. Ці суспільні відносини регулюються різними галузями публічного чи приватного, національного чи міжнародного, позитивного чи природного права. Ці відносини є об'єктом кримінально-правової охорони і при вчиненні кримінального правопорушення вони стають об'єктом кримінального правопорушення» [1].

Більшість вчених наполягають на складовій частині об'єкта саме суспільні відносини, однак варто зауважити, що за останні роки коло «прихильників» теорії визначення об'єкта кримінального правопорушення як цінності збільшується. Цьому є логічне пояснення, саме цінності за своїм тлумаченням є поняттям більш ширшим ніж суспільні відносини.

Так, тлумачення слова цінність має два значення: 1) виражена в грошах вартість чого-небудь; ціна. 2) те, що має певну матеріальну або духовну вартість. Суспільні відносини - відносини між людьми, які встановлюються в процесі їх спільної практичної та духовної діяльності [2].

Проведений нами огляд законодавства ми можемо зазначити, що родовим об'єктом виступають суспільні відносини, що забезпечують здійснення правосуддя в державі. Родовим об'єктом виступають споріднені між собою або тотожні кримінальні правопорушення, які утворюють певну групу і знаходяться в межах одного розділу Кримінального кодексу України. Визначення родового об'єкту є вкрай важливим, оскільки дає змогу більш точно встановити кваліфікацію.

Так, на думку В. М. Шепітько: «Поняття «правосуддя» у широкому розумінні дозволяє його використовувати законодавцю як системоутворюючу ознаку об'єкта, на який здійснюється посягання. Аналіз злочинів, що містяться в розділі XVIII КК України «Кримінальні правопорушення проти правосуддя», дозволяє сформулювати родовий об'єкт – суспільні відносини у сфері забезпечення здійснення правосуддя [3]. Розміщення ст. 376-1 КК України саме в Розділі «Кримінальні правопорушення проти правосуддя» дає визначення родового об'єкту саме – правосуддя. З цього приводу думки вчених розділились. З одного боку, прихильниками розміщення розглядуваної норми в розділі у сфері використання інформаційних технологій, аргументуючи свою позицію суто технічною стороною, яка має лише опосередковане відношення до правосуддя. З іншого боку, все ж таки посягання відбувається безпосередньо на правосуддя (систему правосуддя) в частині його забезпечення.

А. В. Андрушко зазначає, що індокриноване у свідомість науковців широке поняття «правосуддя» сприяє подальшому викривленому уявленню про місце та роль у суспільстві суду та правоохоронних органів, при якій зберігається реліктова система злочинів проти правосуддя на основі чинного законодавства *de lege lata*, як і його неточне доктринальне розуміння, що неправильно відображено в системі злочинів проти правосуддя, в якій в порушення ієрархії ціннісної парадигми кримінально-правової охорони «людина – суспільство – держава», штучно споріднені як злочини проти правосуддя, так і злочини, в яких правосуддя – лише додатковий об'єкт [4].

Визначення безпосереднього об'єкта конкретизується законодавцем щодо посягання на роботу автоматизованої системи документообігу суду.

Так, відповідно до визначень, що містяться у п. 1.2.1 Положення про автоматизовану систему документообігу суду, затвердженого рішенням Ради суддів України від 26 листопада 2010 р. № 30 (Положення про АСДС), автоматизована система – це сукупність комп'ютерних програм і відповідних програмно-апаратних комплексів судів та Державної судової адміністрації України, що забезпечує функціонування документообігу суду, обіг інформації між судами різних інстанцій та спеціалізацій, передачу інформації до центральних баз даних залежно від спеціалізації судів, захист від несанкціонованого доступу тощо [5].

Безпосереднім об'єктом виступає – конкретні органи та установи системи правосуддя, а саме: суди, Вища рада правосуддя, Вища кваліфікаційна комісія суддів, Державна судова адміністрація України, а також їх органи.

Основним безпосереднім об'єктом незаконного втручання в роботу АСДС виступають суспільні відносини, що забезпечують конституційні принципи діяльності суду, пов'язані, зокрема, з об'єктивним і неупередженим розподілом справ між суддями [6].

Слушним буде уточнення А. В. Щербіни щодо визначення основного безпосереднього об'єкта досліджуваного кримінального правопорушення, а саме суспільні відносини у сфері правосуддя в частині визначеного порядку функціонування автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя. Додатковим безпосереднім об'єктом є права та законні інтереси працівників суду, а також учасників судового процесу [7, С. 73]. Хочемо зазначити, що безпосереднім об'єктом буде не вся сфера правосуддя, а лише її частина інформаційне забезпечення системи правосуддя.

А. В. Щербіна вважає, що наукові підходи щодо визначення об'єкта досліджуваного кримінального правопорушення є неоднозначними. Певною мірою це можна пояснити нестандартністю бачення законодавцем місця вказаного протиправного діяння у системі кримінальних правопорушень. Разом з тим зрозумілим є те, що обрання розділу для розміщення статті 376-1 у КК України було обґрунтовано, насамперед, необхідністю убезпечити відповідний сегмент суспільних відносин у сфері правосуддя. [7, С. 73].

Порівняємо обґрунтованість розміщення несанкціонованого втручання в роботу автоматизованої системи в органах та установах системи правосуддя. Так, ст. 362 КК України встановлює кримінальну відповідальність за втручання у роботу автоматизованих систем особою, що має доступ до неї. Однак у той же час це не є перешкодою для створення спеціальних норм, які б встановлювали кримінальну відповідальність за вчинення вказаних дій щодо конкретних автоматизованих систем - див., наприклад, ст. 376-1 КК. Логіка виділення таких норм пов'язана із незбалансованістю санкцій частин ст. 362 КК. У першу чергу - із необґрунтованою м'якістю санкції частини першої цієї статті, яка не враховує, що функціонування окремих автоматизованих систем у публічній сфері має важливе значення для належної реалізації прав та обов'язків учасників правовідносин. До того ж, положення ст. 362 КК лише в загальній формі враховують можливість заподіяння майнової шкоди шляхом внесення до певної автоматизованої системи недостовірної інформації, а для випадків втручання в роботу системи автоматизованого арешту коштів подібні наслідки, навпаки, будуть найбільш значущими [8].

Так, на думку В. В. Решоти, правосуддя розуміємо як основне завдання органів судової влади, які повинні встановити істину у справі, прийняти обґрунтоване і неупереджене рішення, справедливо вирішити спір, захистити права, свободи і законні інтереси людини. Правосуддя реалізується завдяки його процесуальній формі – судочинству. Судочинство здійснюється судами при розгляді

і вирішенні кримінальних, цивільних, адміністративних, господарських справ. Правосуддя здійснюється лише судами, вся сукупність яких утворює *систему судів*. Натомість судова система – це взаємодія її основних суб'єктів (судів), відносини, що складаються між ними з приводу здійснення правосуддя. Судоустрій – це організаційна побудова усієї системи судів [9]. Отже, система судів – це сукупність всіх судів, які здійснюють правосуддя.

Судоустрій України – це встановлена на законодавчому рівні система судів, суддів, інших представників системи правосуддя та їхніх посадових осіб (як суб'єктів державної влади, покликаних здійснювати реалізацію основного завдання соціально орієнтованої держави), яка функціонує на засадах верховенства права щодо організаційних основ, порядку їх діяльності, повноважень і взаємовідносин з іншими державними та громадськими інституціями [10, С. 211].

Найвищим судом у системі судоустрою є Верховний Суд. 3. Систему судоустрою складають: місцеві суди; апеляційні суди; Верховний Суд України. Для розгляду окремих категорій справ відповідно до Закону «Про судоустрій і статус суддів» в системі судоустрою діють вищі спеціалізовані суди. [11]. Однак, оновлена редакція ч. 1 ст. 376-1 КК України передбачає не лише несанкціоноване втручання в суді, а і в Вищій раді правосуддя, Вищій кваліфікаційній комісії суддів, Державній судовій адміністрації України, їх органах.

Вища рада правосуддя є колегіальним, незалежним конституційним органом державної влади та суддівського врядування, який діє в Україні на постійній основі для забезпечення незалежності судової влади, її функціонування на засадах відповідальності, підзвітності перед суспільством, формування добросовісного та високопрофесійного корпусу суддів, додержання норм Конституції і законів України, а також професійної етики в діяльності суддів і прокурорів [12].

Державна судова адміністрація України є державним органом у системі правосуддя, який здійснює організаційне та фінансове забезпечення діяльності органів судової влади у межах повноважень, установлених законом [11].

Не можемо обійти увагою розгляд Проекту Кримінального кодексу України станом на 22.05.2023 року. Так, в розділі «Злочини проти основ правосуддя» міститься

стаття 8.1.6. Втручання в систему автоматичного розподілу справ між судьями. «Особа, яка порушила порядок розподілу справ між судьями шляхом: 1) внесення завідомо неправдивих відомостей до системи автоматичного розподілу справ, 2) невнесення чи несвочасного внесення відомостей до системи автоматичного розподілу справ, або 3) вчинення несанкціонованих дій з інформацією, що міститься в системі автоматичного розподілу справ, – вчинила злочин 3 ступеня» [14]. В диспозиції, розглядуваної нами статті в проекті КК, мова йде лише про втручання в розподіл справ між судьями та конкретні шляхи такого втручання. Тому, доречно, що об'єктом посягання є лише система правосуддя.

В своєму дослідженні В. М. Шепітько зазначає, що Україна є далеко не єдиною державою, яка використовує термін «правосуддя» в назві розділу КК, що об'єднує відповідні злочини. Серед таких Австрія, Болгарія, Естонія, Латвія, Литва, Молдова, Польща, Швейцарія та ін. В деяких державах не використовується поняття правосуддя, натомість розглядається загально у розділі службові злочини, злочини проти правосуддя, посадові злочини та ін. [3].

Висновки. Визначення об'єкту кримінального правопорушення є важливим питанням, і саме на прикладі проведеного нами дослідження ми бачимо, що думки вчених розійшлися з приводу посягання саме на систему правосуддя в ст. 376-1 КК України. З огляду на визначення об'єкта кримінального правопорушення загально, то можемо зазначити, що об'єкт за ст. 376-1 КК України родовим об'єктом визначається правосуддя, безпосереднім об'єктом визначається нормальна робота автоматизованої системи в органах та системах правосуддя. Проведений аналіз Проекту Кримінального кодексу України дав змогу сформулювати власну думку, а саме така позиція авторів є більш чітко формує диспозицію статті, що в свою чергу дасть змогу статті «запрацювати». До того ж нагадаємо, що першочергова ідея створення ст. 376-1 КК України саме і полягала в неможливості втручання в розподіл справ між судьями та як наслідок, уникнення корупції в судовій системі. Однак, така конкретика залишилась в пояснювальній записці до законопроекту і нажалі не увійшла до норми закону.

ЛІТЕРАТУРА

1. В. Я. Тацій, Ю. А. Пономаренко. Об'єкт кримінального правопорушення. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2022. № 2(18). С. 207-210. DOI: <https://doi.org/10.21564/2311-9640.2022.18.267697>
2. Словник української мови та культури. 2005-2023 - slovnyk.ua. URL: <https://slovnyk.ua/index.php?swrd> (дата звернення: 27.04.2023).
3. В. М. Шепітько. Кримінально-правовий підхід до розуміння поняття правосуддя. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2015. № 3 (82). С. 126-133
4. А. В. Андрушко. Кримінальна відповідальність за правопорушення в кримінальному процесі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 4. С. 215-221. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2019-4/58>
5. М. А. Погорельський, О. П. Кучинська. *Науковий висновок щодо тлумачення окремих положень чинного законодавства України. Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 1. С. 164-173.
6. В. А. Козак. Кримінальна відповідальність за незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду: аналіз основного складу злочину. 2013. С. 151-158. URL: <http://plaw.nlu.edu.ua/article/view/51481/47284> (дата звернення: 28.04.2023).
7. Щербіна А. В., Назимко Є. С., Захарченко А. М. Кримінально-правова характеристика незаконного втручання в роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя: монографія. Київ: ВД «Дакор», 2022. 148 с.
8. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо встановлення кримінальної відповідальності за недбале ставлення до роботи з системою автоматизованого арешту коштів». *Ligazakon*. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/gh3cq00a?an=3&ed=2016_03_31
9. В. В. Решота. Проблеми визначення основних понять у сфері здійснення правосуддя. *Вісник Львівського університету*. Серія юридична. 2016. Випуск 62. С. 119-127.
10. О. В. Щербалюк. Організаційні основи судоустрою в Україні. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. 2021. с. 253.
11. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 25.04.2023).
12. Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21.12.2016 № 1798-VIII. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-19#Text> (дата звернення: 26.04.2023).